

Отримано: 01 вересня 2026 р.

Прорецензовано: 03 вересня 2026 р.

Прийнято до друку: 03 вересня 2026 р.

Email: viktoriya_grin@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-6758-7374>DOI: [http://doi.org/10.25264/2311-5149-2026-42\(70\)-263-272](http://doi.org/10.25264/2311-5149-2026-42(70)-263-272)

Гринь В. П. Професійно-комунікаційна етика бухгалтера, аудитора та аналітика: механізм формування довіри до економічної інформації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* : серія «Економіка». Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2026. № 42(70). С. 263–272.

УДК: 174:657:005.57

JEL-класифікація: M41, M42, M14, D83

Гринь Вікторія Петрівна,

докторка економічних наук, доцентка, професорка кафедри обліку та оподаткування економічного факультету
Запорізького національного університету

ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ЕТИКА БУХГАЛТЕРА, АУДИТОРА ТА АНАЛІТИКА: МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті обґрунтовано професійно-комунікаційну етику як самостійну методологічну площину, що поєднує фундаментальні етичні принципи професії з правилами відбору, інтерпретації, представлення та обговорення економічної інформації. Доведено, що професійна коректність повідомлення визначається не лише правдивістю числових даних, а й відсутністю маніпулятивного відбору, смислового зміщення, стратегічного замовчування та невідрізненого ускладнення інформації. Розроблено двоконтурну модель, у якій нормативно-етичний контур взаємодії з комунікаційно-етикетним, формуючи комунікативну надійність і довіру стейкхолдерів. Запропоновано принципи смислової незмінності, пропорційної прозорості, неупередженого фреймінгу, доказової достатності та діалогічної відповідальності. Сформовано матрицю комунікаційних ризиків для бухгалтера, аудитора й аналітика та систему організаційних запобіжників. Практичне значення полягає у можливості використання результатів для регламентування професійних комунікацій, внутрішнього контролю, аудиторської взаємодії та підготовки аналітичних повідомлень.

Ключові слова: професійно-комунікаційна етика, бухгалтер, аудитор, аналітик, довіра до інформації.

Viktoriia Gryn,

ScD in Economics, Professor, Department of Accounting and Taxation, Faculty of Economics,
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine

PROFESSIONAL COMMUNICATION ETHICS OF ACCOUNTANTS, AUDITORS, AND ANALYSTS: A MECHANISM FOR BUILDING TRUST IN ECONOMIC INFORMATION

This study establishes professional communication ethics as a distinct methodological domain situated at the nexus of professional ethics, judgment, information design, and business interaction. Recognizing that the ethical integrity of economic communication extends beyond mere arithmetic accuracy, the paper demonstrates how formally correct data can mislead stakeholders through selective disclosure, strategic omission, framing, cognitive overload, or compromised transmission channels. The primary objective is to substantiate the causal mechanism through which the ethical and etiquette dimensions of professional communication by accountants, auditors, and analysts influence trust in financial disclosures and stakeholder decision-making. Methodologically, the research integrates conceptual synthesis, comparative normative analysis, process decomposition, stakeholder mapping, and morphological risk assessment. The author differentiates professional communication ethics, which governs the normative admissibility of communicative choices, from business etiquette, which regulates procedural interaction. To formalize this synergy, the study constructs a dual-circuit model comprising a normative-ethical circuit (integrity, objectivity, due care, and confidentiality) and a communicative-etiquette circuit (form, channel, timing, tone, and feedback). Their convergence produces communicative reliability, operationalized via semantic invariance, evidentiary sufficiency, neutral framing, and dialogic accountability. Furthermore, the paper provides a role-specific matrix of communication vulnerabilities and practical safeguards. Ultimately, the proposed framework equips corporate organizations with actionable guidelines for internal disclosure policies, audit engagements, and conflict-of-interest management, while offering analytical foundations for evaluating emerging ethical risks posed by artificial intelligence and automated reporting platforms.

Keywords: professional communication ethics, accountant, auditor, analyst, trust in information.

Постановка проблеми. Професійна діяльність бухгалтера, аудитора та аналітика дедалі меншою мірою обмежується підготовкою числових показників. Значна частина професійної відповідальності реалізується у комунікації: під час пояснення облікових оцінок менеджменту, обговорення ризиків із аудиторським комітетом, погодження професійних суджень, презентації аналітичних висновків інвесторам, формулювання застережень щодо невизначеності, відповіді на запити контролюючих органів або

повідомлення про виявлені помилки. У таких ситуаціях економічна інформація набуває практичного значення не в момент її технічного формування, а в момент, коли адресат розуміє її зміст, оцінює надійність і приймає рішення про те, наскільки на неї можна покладатися.

Проблема полягає в тому, що етична якість професійного повідомлення не тотожна його формальній правдивості. Числовий показник може бути розрахований коректно, але супроводжуватися таким способом представлення, який змінює сприйняття його економічного змісту: акцентує сприятливі обставини та відсуває на другий план ризики; приховує суттєві припущення у надмірно складному поясненні; використовує невідповідний канал для конфіденційної інформації; подається із затримкою, коли адресат уже не може вплинути на рішення; або не передбачає можливості поставити уточнювальні запитання. Отже, етичний ризик виникає не лише на рівні визнання, оцінювання чи контролю облікових даних, а й на рівні їх професійної комунікації.

Міжнародний кодекс етики професійних бухгалтерів закріплює фундаментальні принципи доброчесності, об'єктивності, професійної компетентності та належної ретельності, конфіденційності й професійної поведінки та вимагає ідентифікувати, оцінювати й усувати загрози дотриманню цих принципів [1]. У 2026 р. IESBA додатково наголосила, що самі етичні принципи не є «пропорційними», однак спосіб їх практичного застосування залежить від обставин, ролі професійного бухгалтера та характеру завдання [2]. Для комунікацій це означає необхідність розрізняти незмінне етичне ядро і змінні правила подання інформації різним користувачам.

У практиці ж таке розмежування часто залишається неформалізованим. Внутрішні положення підприємств регулюють строки звітності, права доступу, маршрути погодження та формат документів, однак значно рідше встановлюють межі допустимої адаптації повідомлення до адресата, критерії нейтральності фреймінгу, правила розкриття припущень, порядок ескалації незручної інформації або вимоги до професійної поведінки у конфліктній комунікації. Унаслідок цього діловий етикет може сприйматися як другорядний набір правил ввічливості, хоча насправді він впливає на готовність адресата ставити запитання, повідомляти про помилки, приймати застереження та довіряти професійному поясненню.

Актуальність проблеми посилюється цифровізацією. Електронна пошта, корпоративні месенджери, відеоконференції, спільні аналітичні середовища і генеративні інструменти прискорюють обмін інформацією, але одночасно розмивають традиційні межі формальної та неформальної комунікації. У цифровому середовищі повідомлення легко виривається з контексту, пересилається іншому адресатові, втрачає невербальні уточнення або набуває надмірної категоричності через лаконічний формат. Тому професійно-комунікаційна етика має розглядатися як елемент системи забезпечення якості економічної інформації та довіри до професії, а не як периферійна складова корпоративної культури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українські дослідження професійної етики в обліковій сфері переважно зосереджені на змісті етичних принципів, загрозах їх дотриманню та інституційному регулюванні. О. Білоус систематизує вимоги до професійної поведінки бухгалтерів і аудиторів та пов'язує їх із престижем професії і довірою роботодавців, клієнтів, інвесторів та інших зацікавлених сторін [3]. О. Ромашко і С. Король показують, що цифровізація, електронні довірчі послуги та використання штучного інтелекту створюють нові етичні ризики, пов'язані з конфіденційністю, відповідальністю та професійним судженням [4]. Ці праці формують необхідну нормативну основу, але професійна комунікація в них розглядається переважно як контекст етичної поведінки, а не як самостійний об'єкт методологічного аналізу.

Емпіричні дослідження також підтверджують, що етична поведінка бухгалтерів визначається не лише індивідуальними переконаннями. D. Septiari, N. Helmayunita та V. Serly на основі інтерв'ю з професіоналами показали значення тиску, корпоративних правил і ролі старших колег у вирішенні етичних дилем [5]. D. Deng та співавтори встановили зв'язок між етичним кліматом власного інтересу й неетичною обліковою поведінкою, виокремивши різні мотивації такої поведінки [6]. A. Morshed, досліджуючи бухгалтерів у країнах MENA, підтвердив значення етичного лідерства та організаційного клімату для етичного прийняття рішень [7]. Таким чином, сучасна література переконливо демонструє роль середовища, однак недостатньо пояснює, як етичні норми перетворюються на конкретні правила професійного повідомлення.

Важливий напрям досліджень стосується довіри всередині професійних команд. H. Asadi, F. Nassirzadeh і D. Askarany показали, що в аудиторських фірмах етичне лідерство впливає на обмін знаннями через організаційну справедливість і міжособистісну довіру [8]. C. Proell, M. Ricci, K. Trotman і Y. Zhou виявили, що розподілені аудиторські команди мають труднощі з висхідною комунікацією, а регулярні індивідуальні та командні контакти здатні покращувати повідомлення про проблеми [9]. Ці результати особливо важливі для етикету професійного спілкування: можливість коректно поставити під сумнів позицію

старшого колеги або повідомити неприємний факт є не просто комунікаційною навичкою, а умовою реалізації професійної відповідальності.

Дослідження внутрішнього аудиту безпосередньо пов'язують довіру з якістю професійної взаємодії. E. Vafaee та співавтори показали, що внутрішні аудитори вибудовують довіру через демонстрацію компетентності, зрозумілості намірів, регулярну комунікацію та врахування позиції менеджменту, водночас надмірне прагнення підтримувати стосунки може створювати ризики для незалежності [10]. D. Lindermüller та співавтори встановили, що сильна культура роботи з помилками сприяє відкритій комунікації аудиторів про виявлені відхилення й може позитивно впливати на діяльність об'єкта аудиту [11]. Отже, ефективна комунікація має забезпечувати не «комфорт» будь-якою ціною, а професійно безпечний простір для повідомлення складної або небажаної інформації.

Окремий блок літератури досліджує комунікативну роль аудиторських повідомлень. A. Whitfield, Y. Kang і K. Trotman довели, що раннє повідомлення запланованих процедур може створювати ефект прихильності до первинної позиції та знижувати готовність аудитора коригувати план у відповідь на нові ризики [12]. H. Hoang та співавтори показали, що комунікативна цінність ключових питань аудиту залежить від контексту та взаємодії з іншими розкриттями [13]. M. Hosseinniakani, C. Overland і N. Samani виявили позитивну відповідність між розкриттями менеджменту і ключовими питаннями аудиту, особливо за наявності аудиторського комітету [14]. Ці висновки демонструють, що професійне повідомлення не є нейтральною «оболонкою» інформації: його форма, момент і взаємозв'язок з іншими повідомленнями впливають на інтерпретацію.

Довіра водночас є не лише наслідком етичної поведінки, а й ресурсом професійної взаємодії. I. Adeloro, K. Cheung і M. Zaman показали, що довіра зовнішніх аудиторів до компетентності, доброзичливості та доброчесності членів аудиторського комітету покращує якість взаємодій, обмін інформацією і проведення аудиту [15]. T. Bauer, S. Hillison і A. Mokhtar встановили, що некоректна поведінка клієнта може погіршувати професійні судження аудиторів, тоді як активні стратегії подолання зменшують цей негативний ефект [16]. Узагальнення досліджень workplace incivility також свідчить про масштабні організаційні наслідки невічливої та зневажливої взаємодії [17]. Отже, етикет професійного спілкування не слід зводити до естетики поведінки: він формує середовище, у якому професіонал здатен реалізувати етичні обов'язки без психологічного або статусного викривлення.

Нарешті, сучасні дослідження якості фінансової комунікації підтверджують її зв'язок з аудитом та корпоративним управлінням. R. Zouari-Nadji і W. Mroua встановили позитивний вплив експертизи аудитора на якість фінансової комунікації та показали, що цей зв'язок модифікується характеристиками внутрішнього корпоративного управління [18]. У сукупності розглянуті праці дають змогу сформувати важливий висновок: наукова література вже достатньо глибоко досліджує етичні принципи, професійне судження, довіру, аудиторську комунікацію та організаційний клімат, однак ці компоненти залишаються фрагментарними. Недостатньо розробленим є цілісний механізм, який пояснює, як етична позиція професіонала перетворюється через спосіб комунікації на довіру або недовіру до економічної інформації. Так само не встановлено чітких меж між професійною етикою, професійно-комунікаційною етикою та діловим етикетом для бухгалтера, аудитора й аналітика.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування професійно-комунікаційної етики бухгалтера, аудитора та аналітика як механізму формування довіри до економічної інформації. Для досягнення мети поставлено такі завдання: уточнити зміст і межі поняття «професійно-комунікаційна етика» та його співвідношення з професійною етикою і діловим етикетом; визначити етичні точки професійного ризику в процесі відбору, інтерпретації та представлення економічної інформації; розробити причинно-наслідкову модель формування довіри до професійного повідомлення; сформулювати принципи комунікативної надійності; побудувати рольову матрицю комунікаційних ризиків бухгалтера, аудитора й аналітика та запропонувати організаційні запобіжники. Методологічну основу становлять концептуальний синтез, порівняльний аналіз нормативних етичних вимог, процесна декомпозиція професійної комунікації, стейкхолдерський підхід і морфологічне моделювання комунікаційних ризиків. Дослідження має теоретико-методологічний характер; запропоновані конструкції призначені для подальшої емпіричної валідації.

Виклад основного матеріалу.

Концептуальні межі професійно-комунікаційної етики

Для цілей дослідження професійно-комунікаційну етику пропонується визначати як систему принципів і правил відповідального формування, адаптації, передавання, пояснення та обговорення професійно значущої інформації, яка забезпечує збереження її економічного змісту, доказовості, неупередженості та конфіденційності незалежно від адресата, каналу і ситуації комунікації. Ключовою ознакою такого

визначення є перенесення етичної відповідальності з «правильності факту» на весь комунікаційний процес. Професіонал відповідає не лише за те, що повідомив, а й за те, як здійснений ним відбір, спосіб пояснення або замовчування могли вплинути на розуміння адресата.

Професійна етика, професійно-комунікаційна етика і діловий етикет мають різні об'єкти регулювання. Професійна етика відповідає на питання, яким принципам має відповідати поведінка професіонала і які дії є допустимими. Професійно-комунікаційна етика визначає, як ці принципи повинні реалізовуватися під час створення й передавання інформаційного повідомлення. Діловий етикет регулює зовнішню організацію взаємодії: форму звернення, порядок участі у професійній дискусії, тон, часові рамки відповіді, протокол зустрічі, правила електронного листування, дотримання дистанції та коректність заперечення. Відповідно, етикет не є альтернативою етиці, але створює або руйнує середовище, у якому етичний зміст може бути реалізований.

Саме тут виникає принципова відмінність між «етичною ввічливістю» та «комфортною маніпуляцією». Прагнення не створювати конфлікт може спонукати бухгалтера пом'якшити суттєве застереження, аудитора – відкласти незручне питання, аналітика – подати негативний сценарій як малоімовірний. Формально коректний тон у таких випадках приховує втрату професійної прямої. З іншого боку, груба, принизлива або демонстративно статусна манера взаємодії може придушити висхідну комунікацію, знизити готовність молодшого працівника повідомляти про помилки або змусити співрозмовника уникати уточнювальних запитань. Отже, діловий етикет має оцінюватися не за критерієм «приємності», а за здатністю підтримувати змістовно чесну професійну взаємодію.

З цієї позиції доцільно розмежувати два взаємопов'язані контури. Нормативно-етичний контур задає незмінні вимоги до доброчесності, об'єктивності, компетентності, конфіденційності та професійної поведінки. Комунікаційно-етикетний контур визначає змінні параметри повідомлення: канал, форму, глибину деталізації, тон, часову конфігурацію, послідовність аргументів, процедуру уточнення та зворотного зв'язку. Пропорційність другого контуру не означає можливості послабити перший. Навпаки, адаптація повідомлення є допустимою лише за умови збереження його професійного смислу.

Таблиця 1

Розмежування професійної етики, професійно-комунікаційної етики та ділового етикету

Категорія	Основне питання	Типовий ризик	Критерій належності
Професійна етика	Що є допустимим і відповідальним у професійній поведінці?	Конфлікт інтересів, упередженість, тиск, порушення конфіденційності	Відповідність фундаментальним етичним принципам
Професійно-комунікаційна етика	Як повідомити професійну інформацію без спотворення її економічного змісту?	Селективність, маніпулятивний фреймінг, стратегічне замовчування, невинуватість складності	Комунікативна надійність і можливість відповідального пояснення
Діловий етикет	Як організувати взаємодію так, щоб професійна дискусія була коректною та продуктивною?	Статусний тиск, некоректний тон, порушення меж, відсутність зворотного зв'язку	Повага, процедурна передбачуваність, можливість заперечення й уточнення

Джерело: розроблено автором.

Зіставлення у табл. 1 показує, що одна й та сама комунікативна дія може одночасно мати етичний та етикетний вимір. Наприклад, перенесення складного питання з відкритого чату у приватну розмову може бути проявом коректного етикету та захисту конфіденційності. Але якщо така зміна каналу використовується для уникнення документування професійного застереження, вона перетворюється на етичний ризик. Аналогічно, спрощення аналітичного пояснення для неспеціаліста є належною адаптацією, доки воно не змінює висновок щодо ризику або невизначеності.

Тому центральним принципом професійно-комунікаційної етики пропонується визнати принцип смислової незмінності: адаптація форми повідомлення до знань, ролі та інформаційних потреб адресата не повинна змінювати його суттєвий економічний зміст, напрям професійного висновку або рівень невизначеності. Цей принцип дозволяє відрізнити допустиму персоналізацію комунікації від маніпулятивного фреймінгу.

Механізм формування довіри до економічної інформації

Довіра до економічної інформації є складним феноменом. Для стейкхолдера важливо не лише знати, що показник розрахований за певною методикою. Він оцінює, чи компетентна особа його сформувала, чи не приховує вона конфлікту інтересів, чи можна перевірити аргументацію, чи не змінюється позиція залежно від адресата, чи готовий професіонал пояснити невизначеність та визнати помилку. Відповідно, доцільно розмежовувати щонайменше три складові довіри: довіру до компетентності, довіру до доброчесності та довіру до процесу формування й комунікації інформації.

Довіра до компетентності виникає тоді, коли адресат вважає професіонала здатним правильно застосувати стандарти, методи та аналітичні інструменти. Довіра до доброчесності пов'язана з очікуванням, що професіонал не буде свідомо маніпулювати інформацією в інтересах окремої сторони. Довіра до процесу означає переконання, що інформація сформована, перевірена і повідомлена за передбачуваною процедурою, яка залишає можливість встановити походження висновку і поставити уточнювальні запитання. Такий підхід узгоджується з емпіричними результатами щодо ролі компетентності, доброчесності та якості взаємодії у формуванні довіри між аудитором і аудиторськими комітетами [15].

Запропонований механізм виходить з того, що фундаментальні етичні принципи не потрапляють до стейкхолдера безпосередньо. Вони проявляються через професійне судження, а далі – через вибір того, що саме буде повідомлено, яким чином, у якій послідовності, з яким поясненням та в якому каналі. Саме на цьому етапі виникає ризик розриву між «етично правильною позицією» і «етично надійним повідомленням». Тому між професійним судженням і довірою доцільно виділити проміжну категорію – комунікативну надійність.

Під комунікативною надійністю пропонується розуміти властивість професійного повідомлення зберігати суттєвий економічний зміст, доказову основу та межі невизначеності під час адаптації до конкретного адресата і каналу комунікації. Вона не дублює якісні характеристики фінансової інформації, оскільки стосується не лише сформованого показника, а й способу його професійного пояснення та взаємодії з користувачем. Комунікативна надійність утворюється на перетині етичного змісту і професійного етикету, що відображено на рис. 1.

Рис. 1. Механізм формування довіри до економічної інформації у професійних комунікаціях

Джерело: розроблено автором.

У межах запропонованої моделі зворотний зв'язок не є факультативним завершенням комунікації. Реакція адресата показує, чи було повідомлення зрозумілим, які припущення викликали сумнів, чи виникла потреба у додатковому доказі. Для бухгалтера це може означати необхідність змінити аналітичний розріз управлінської звітності; для аудитора – розширити пояснення ключового питання; для аналітика – відокремити факт від сценарного припущення. Таким чином, професійна комунікація має циклічний характер, а довіра формується через повторюваність передбачуваної, доказової та коректної поведінки.

Для практичної операціоналізації комунікативної надійності пропонується система принципів. Перший – сміслова незмінність: адаптація форми не змінює суттєвого змісту. Другий – доказова достатність: кожне суттєве твердження має спиратися на дані, правило, професійне судження або припущення, яке можна ідентифікувати. Третій – неупереджений фреймінг: порядок і спосіб подання не повинні систематично підсилювати вигідні аспекти та послаблювати несприятливі. Четвертий – пропорційна прозорість: деталізація має відповідати наслідкам рішення, інформаційним правам користувача та вимогам конфіденційності. П'ятий – комунікаційна своєчасність: адресат отримує суттєву інформацію тоді, коли вона ще

може вплинути на рішення. Шостий – діалогічна відповідальність: професіонал забезпечує можливість уточнення і не використовує складність або статус як бар'єр. Сьомий – простежуваність: ключове професійне повідомлення може бути пов'язане з його доказовою основою та відповідальною особою.

Таблиця 2

Критерії комунікативної надійності професійного повідомлення

Критерій	Зміст	Діагностичне питання	Ознака ризику
Смислова незмінність	Збереження суттєвого економічного змісту при адаптації повідомлення	Чи отримують різні адресати однаковий за сутністю висновок щодо стану, ризику та невизначеності?	Зміна акцентів змінює рішення користувача
Доказова достатність	Можливість пов'язати твердження з даними, правилом, припущенням або професійним судженням	Чи можна пояснити, на чому ґрунтується кожне суттєве твердження?	Висновок подано без відтвореної підстави
Неупереджений фреймінг	Баланс сприятливих і несприятливих факторів та нейтральна послідовність аргументів	Чи не приховує структура повідомлення суттєвий ризик за другорядними деталями?	Позитивний контекст домінує над суттєвим застереженням
Пропорційна прозорість	Достатня деталізація з урахуванням ролі користувача та конфіденційності	Чи достатньо інформації для рішення без невиправданого розкриття захищених даних?	Або інформаційний дефіцит, або надмірне розкриття
Своєчасність	Надання інформації до завершення релевантного рішення	Чи мав адресат реальну можливість відреагувати?	Повідомлення після фактичного прийняття рішення
Діалогічна відповідальність	Можливість ставити запитання, заперечувати та отримувати пояснення	Чи може адресат без статусного ризику уточнити або оскаржити висновок?	Одностороння комунікація, придушення заперечень
Простежуваність	Ідентифікація джерела, автора судження, версії та каналу	Чи можна відтворити, хто, коли і на якій підставі сформулював суттєве повідомлення?	Неможливість відновити доказовий контекст

Джерело: розроблено автором.

Рольова специфіка комунікаційних ризиків

Спільність етичних принципів не усуває відмінностей між професійними ролями. Бухгалтер, аудитор і аналітик працюють з однією економічною реальністю, але мають різну позицію відносно джерела інформації, різний рівень незалежності та різний характер очікуваного результату. Тому однакова комунікативна поведінка може мати різні ризики.

Бухгалтер перебуває найближче до процесу формування первинної та агрегованої інформації. Його ключовий комунікаційний ризик полягає у поєднанні технічної компетентності з організаційною залежністю від менеджменту. Внутрішній тиск може проявлятися не як пряма вимога фальсифікувати показник, а як прохання «не акцентувати» проблему, перенести пояснення на пізніший термін, використати менш тривожне формулювання або надати менеджеру інформацію з більш вигідною деталізацією. У такій ситуації професійно-комунікаційна етика має забезпечувати документованість суттєвого застереження, відокремлення факту від управлінської інтерпретації та можливість ескалації.

Аудитор, навпаки, формально має більшу незалежність, але його комунікація перебуває у полі постійної взаємодії з клієнтом, аудиторським комітетом і внутрішньою командою. Дослідження показують, що довіра та регулярна взаємодія підвищують ефективність обміну інформацією [10; 15], однак надмірна орієнтація на підтримання відносин може послабити професійний скептицизм. Тому етикет аудитора повинен одночасно забезпечувати повагу до співрозмовника та чіткість професійної незгоди. Коректність тут означає не пом'якшення висновку, а відокремлення оцінки факту від оцінки особи.

Аналітик має інший ризик – високий ступінь свободи інтерпретації. Він визначає, які показники включити в модель, який горизонт обрати, які сценарії вважати базовими, як візуалізувати тенденцію і яку частину невизначеності винести в основне повідомлення. Саме тому для аналітика особливе значення мають неупереджений фреймінг, чітке маркування припущень і відокремлення спостережуваного факту від сценарного висновку. Візуально приваблива презентація не повинна створювати ілюзію точності там, де модель має широкий діапазон невизначеності.

Розвиток цифрових каналів додатково зближує ці ролі. Бухгалтер може одночасно бути автором показника й аналітичного коментаря; аудитор – користувачем автоматизованої аналітики; аналітик – транслятором бухгалтерських оцінок для управлінського рішення. Тому рольова матриця потрібна не для жорсткого розмежування професій, а для виявлення типових точок, у яких комунікаційна свобода створює етичний ризик.

Таблиця 3

Матриця професійно-комунікаційних ризиків та запобіжників

Етап	Бухгалтер	Аудитор	Аналітик	Рекомендований запобіжник
Відбір інформації	Замовчування небажаного показника або деталізації	Винесення менш конфліктного питання замість суттєвого	Вибір показників, що підтримують бажаний сценарій	Критерії суттєвості; обов'язкове пояснення виключених суттєвих елементів
Інтерпретація	Підміна облікового факту управлінським поясненням	Передчасне узгодження з позицією клієнта	Змішування факту, припущення і прогнозу	Маркування факту, судження, припущення та сценарію як різних типів тверджень
Фреймінг	Пом'якшення негативного висновку через лексику	«Дипломатичне» зниження сили застереження	Візуальне або текстове підсилення вигідного результату	Правило нейтрального фреймінгу; паралельне подання ключового ризику й аргументу
Канал	Передача конфіденційних даних у неналежному середовищі	Обговорення суттєвого питання поза документованим каналом	Публічне поширення матеріалу без контролю адресатів	Класифікація інформації за рівнем конфіденційності; визначені канали
Час	Несвоєчасна ескаляція проблеми	Повідомлення після фактичного завершення рішення клієнта	Оновлення прогнозу після використання старої версії	Комунікаційні SLA; фіксація часу і версії суттєвого повідомлення
Взаємодія	Уникнення незгоди з керівником	Статусний тиск у команді або з боку клієнта	Категоричне подання модельного висновку	Протокол професійної незгоди; право на уточнення; правило «challenge without disrespect»
Завершення	Відсутність підтвердження, що адресат зрозумів обмеження	Невизначені домовленості щодо наступних дій	Відсутність фіксації змін сценарію після обговорення	Короткий підсумок рішення, відповідальних осіб, невирішених питань і наступних кроків

Джерело: розроблено автором.

Запропонована матриця показує, що ризик часто виникає не у змісті первинного показника, а в переходах між етапами професійної комунікації. Тому ефективний контроль не може обмежуватися перевіркою фінальної версії документа. Потрібно контролювати правила відбору інформації, фіксацію суттєвих суджень, зміну версій, вибір каналу і процедуру погодження. Особливо важливо документувати не кожен побутову комунікацію, а ті повідомлення, які здатні змінити економічне рішення або інтерпретацію суттєвого ризику.

Для цього пропонується поняття «комунікаційно значуще професійне повідомлення» – повідомлення бухгалтера, аудитора або аналітика, яке містить суттєвий факт, оцінку, припущення, професійне застереження або рекомендацію і може вплинути на економічне рішення адресата. Для таких повідомлень доцільно встановити мінімальний набір атрибутів: адресат, дата і канал, предмет повідомлення, тип твердження (факт / судження / припущення / сценарій), ключова доказова підстава, обмеження, відповідальна особа, очікувана дія або рішення. Такий підхід не бюрократизує всю комунікацію, а створює простежуваність саме там, де ціна неправильного розуміння є високою.

Діловий етикет у цій системі виконує функцію процедурного запобіжника. Наприклад, правило завчасного надсилання матеріалів дає адресатові можливість підготувати запитання; правило не переривати професійне заперечення знижує статусний тиск; короткий письмовий підсумок після складної зустрічі зменшує ризик різного трактування домовленостей; заборона на приховане копіювання або пересилання конфіденційної інформації підтримує довіру до каналу. Таким чином, етикет стає операційною формою реалізації етики, якщо його правила підпорядковані збереженню доброчесності комунікації.

Водночас необхідно уникати надмірної стандартизації. Дослідження комунікації в аудиторських командах показують, що ефективність залежить від контексту, структури команди та доступності керівника [9]. IESBA також підкреслює пропорційність способу застосування Кодексу [2]. Тому організаційний стандарт професійної комунікації має задавати принципи, мінімальні атрибути і критичні ситуації, а не намагатися регламентувати кожен фразу. У цьому полягає різниця між етичним дизайном комунікації та скриптованою поведінкою.

Організаційний протокол професійно-комунікаційної етики

Для практичного впровадження запропонованого підходу доцільно сформувати організаційний протокол професійно-комунікаційної етики. Його мета – не створення нового бюрократичного документа, а узгодження вже наявних політик обліку, внутрішнього контролю, аудиту, конфіденційності, електронних комунікацій і корпоративної поведінки навколо єдиної логіки довіри до інформації.

На першому рівні протокол повинен визначати ситуації підвищеного комунікаційного ризику. До них належать: повідомлення про суттєву помилку або невизначеність; конфлікт між професійним висновком

і бажаною позицією менеджменту; розкриття негативного сценарію; передача конфіденційних даних; комунікація в умовах конфлікту інтересів; зміна вже повідомленої оцінки; використання публічних цифрових каналів; комунікація, підготовлена або істотно переформульована за допомогою ШІ. Для таких ситуацій мають діяти посилені вимоги до доказовості, версійності та погодження.

На другому рівні встановлюються правила побудови повідомлення. Професіонал повинен відокремити факт від судження, судження від припущення, а припущення від рекомендації; показати суттєві обмеження; уникати лексики, яка створює необґрунтовану впевненість; забезпечити симетрію в описі позитивних і негативних факторів; не приховувати невизначеність у технічних деталях. Для аналітичних презентацій доцільно обов'язково наводити базовий сценарій разом з умовами, за яких він перестає бути релевантним.

На третьому рівні регламентується взаємодія. Критичною є наявність права на професійне заперечення без санкцій за сам факт незгоди. У складних питаннях рішення має фіксувати не лише підсумок, а й суттєві альтернативи, що розглядалися. Така практика зменшує ризик hindsight bias та створює доказ того, що професійне судження було сформоване з урахуванням доступної інформації, а не підігнане під бажаний результат.

На четвертому рівні запроваджується зворотний контроль. Предметом внутрішнього моніторингу можуть бути не «ввічливість працівників» як така, а індикатори комунікаційної надійності: частка суттєвих повідомлень із документованою доказовою підставою; кількість випадків несвоєчасної ескалації; повторні запити через незрозумілість повідомлення; частота розбіжностей між усним і письмовим трактуванням рішення; випадки використання неналежного каналу; ситуації, коли суттєва інформація не була включена до основного повідомлення. Такі індикатори можуть використовуватися для внутрішнього аудиту комунікаційних процесів і професійного навчання.

Практична цінність підходу особливо проявляється у кризових ситуаціях, коли час обмежений, інформація неповна, а ціна помилки висока. За таких умов формальний етикет часто спрощується, але етичні вимоги до смислової незмінності, доказовості та своєчасності, навпаки, мають посилюватися. Отже, професійно-комунікаційна етика не є «м'якою» компетенцією, що додається після технічної. Вона є механізмом, через який технічно коректна інформація перетворюється на надійний ресурс управлінського, інвестиційного або контрольного рішення.

Таблиця 4

Мінімальні елементи організаційного протоколу професійно-комунікаційної етики

Елемент протоколу	Зміст	Очікуваний ефект
Класифікація комунікаційно значущих повідомлень	Перелік фактів, суджень, ризиків і рекомендацій, які потребують посиленої простежуваності	Фокус контролю на повідомленнях з високою ціною неправильного розуміння
Правила смислової незмінності	Заборона змінювати суттєвий висновок під час адаптації повідомлення до адресата	Зменшення маніпулятивного фреймінгу
Маркування типу твердження	Відокремлення факту, професійного судження, припущення, прогнозу й рекомендації	Краща інтерпретація рівня невизначеності
Канали та конфіденційність	Визначені допустимі канали для різних класів інформації	Зниження ризику витоку та втрати контексту
Протокол професійної незгоди	Право на challenge, порядок ескалації та фіксації альтернатив	Захист об'єктивності та професійного скептицизму
Підсумок і зворотний зв'язок	Фіксація рішення, відповідальних, невіршених питань і наступних дій	Зменшення різночитань і підвищення процесної довіри
Моніторинг комунікаційних ризиків	Аналіз несвоєчасних ескалацій, повторних уточнень, розбіжностей версій та порушень каналів	Навчання на помилках і вдосконалення професійної взаємодії

Джерело: розроблено автором.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави розглядати професійно-комунікаційну етику як самостійну методологічну площину у сфері обліку, аудиту та аналітичної роботи. Її предметом є не загальна моральність професійної поведінки і не сукупність правил ввічливості, а відповідальність за спосіб, у який професійно значуща економічна інформація відбирається, інтерпретується, адаптується, передається та обговорюється. Такий підхід розширює традиційне розуміння етичного ризику: інформація може бути чисельно правильною, але комунікативно ненадійною через селективність, стратегічне замовчування, зміщення акцентів, невідповідний канал, несвоєчасність або недоступність для критичного уточнення.

Наукова новизна полягає, по-перше, у визначенні професійно-комунікаційної етики як системи принципів відповідального формування та передавання професійного повідомлення із збереженням його економічного змісту, доказовості, неупередженості й конфіденційності. По-друге, розроблено двоконтурну

модель, що поєднує нормативно-етичний та комунікаційно-етикетний контури і пояснює виникнення комунікативної надійності як проміжної ланки між професійним судженням і довірою стейкхолдера. По-третє, сформульовано принципи смислової незмінності, доказової достатності, неупередженого фреймінгу, пропорційної прозорості, своєчасності, діалогічної відповідальності та простежуваності. По-четверте, побудовано рольову матрицю ризиків бухгалтера, аудитора й аналітика та запропоновано мінімальні елементи організаційного протоколу професійно-комунікаційної етики.

Практичне значення результатів полягає у можливості використовувати їх під час розроблення внутрішніх політик професійної комунікації, регламентів управлінської звітності, процедур внутрішнього контролю, правил взаємодії аудитора з клієнтом та аудиторським комітетом, стандартів підготовки аналітичних презентацій і програм професійного навчання. Запропонований підхід дозволяє змістити акцент із формального контролю «чи було повідомлення надіслано» на змістовний контроль «чи зберегло повідомлення суттєвий зміст і чи створило воно умови для обґрунтованого рішення». У цьому сенсі діловий етикет набуває економічної функції: він знижує бар'єри для повідомлення проблем, уточнення позицій і професійного заперечення, а отже, впливає на якість інформаційного обміну.

Обмеженням дослідження є концептуально-методологічний характер запропонованої моделі. Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричну валідацію критеріїв комунікативної надійності шляхом опитування бухгалтерів, аудиторів, аналітиків і користувачів економічної інформації; експериментальну перевірку впливу фреймінгу, тону та каналу на довіру до одного й того самого професійного висновку; дослідження ролі організаційного статусу та культури у готовності повідомляти про помилки; а також на визначення специфічних ризиків професійно-комунікаційної етики в умовах використання генеративного штучного інтелекту.

Література:

1. International Ethics Standards Board for Accountants. (2025). 2025 handbook of the International Code of Ethics for Professional Accountants (including International Independence Standards). International Federation of Accountants. <<https://www.ethicsboard.org/standards-pronouncements>>. (2026, August, 30).
2. International Ethics Standards Board for Accountants. (2026). IESBA staff publication: Proportionality of the IESBA Code. International Federation of Accountants. <<https://www.ethicsboard.org/publications/iesba-staff-publication-proportionality-iesba-code>>. (2026, August, 30).
3. Bilous, O. (2024). Etyka profesiinoi diialnosti v oblikovii haluzi [Ethics of professional activity in the accounting industry]. *Galician Economic Journal*, 90(5), 83–92. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.05.083
4. Romashko, O. M., & Korol, S. Ya. (2024). Profesiina etyka bukhhalteriv v konteksti elektronnykh dovirchych posluzh ta vykorystannia shtuchnoho intelektu [Professional ethics of accountants in the context of electronic trust services and the use of artificial intelligence]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: ekonomika ta upravlinnia*, 12. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-09-04>
5. Septiari, D., Helmayunita, N., & Serly, V. (2023). Accounting ethics: From professionals views. *Jati: Jurnal Akuntansi Terapan Indonesia*, 6(2), 146–156. <https://doi.org/10.18196/jati.v6i2.18084>
6. Deng, D., Ye, C., Wu, F., Guo, Y., Li, H., & Wang, C. (2023). Effect of organizational ethical self-interest climate on unethical accounting behaviour with two different motivations in China: The moderating effect of Confucian ShiZhong Thinking. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10, 525. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01995-2>
7. Morshed, A. (2025). Cultural norms and ethical challenges in MENA accounting: The role of leadership and organizational climate. *International Journal of Ethics and Systems*, 41(3), 630–656. <https://doi.org/10.1108/IJOES-08-2024-0247>
8. Asadi, H., Nassirzadeh, F., & Askarany, D. (2026). Ethical leadership as a catalyst for positive relationships: How fairness and trust encourage knowledge sharing in audit firms. *Administrative Sciences*, 16(1), 50. <https://doi.org/10.3390/admsci16010050>
9. Proell, C. A., Ricci, M. A., Trotman, K. T., & Zhou, Y. (2024). How workplace identities and team management practices affect distributed team auditors' willingness to speak up. *Contemporary Accounting Research*, 41(1), 562–590. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12909>
10. Vafaei, E., Singh, H., Scully, G., Gilchrist, D., & Agrawal, P. (2024). Relational contracting theory and internal audit: Chief audit executives' perspectives on creating and strengthening trust by building credibility and clarity. *International Journal of Auditing*, 28(1), 24–43. <https://doi.org/10.1111/ijau.12314>
11. Lindermüller, D., Lindermüller, I., Nitzl, C., & Hirsch, B. (2024). Error culture, auditors' error communication, and the performance of the auditee: A study among German local public sector auditors. *Schmalenbach Journal of Business Research*, 76, 245–266. <https://doi.org/10.1007/s41471-024-00179-1>
12. Whitfield, A. R., Kang, Y. J., & Trotman, K. T. (2024). Auditor communication on critical audit matters: Timing, inspection likelihood, and the audit committee. *Contemporary Accounting Research*. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12934>
13. Hoang, H., Moroney, R., Phang, S.-Y., & Xiao, X. (2023). Investor reactions to key audit matters: Financial and non-financial contexts. *Accounting & Finance*, 63(3), 3325–3349. <https://doi.org/10.1111/acfi.13041>

14. Hosseinniakani, M., Overland, C., & Samani, N. (2024). Do key audit matters matter? Correspondence between auditor and management disclosures and the role of audit committees. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 55, 100617. <https://doi.org/10.1016/j.intaccudtax.2024.100617>
15. Adelopo, I., Cheung, K. Y., & Zaman, M. (2025). Auditors' trust in audit committees and audit quality. *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 36(2), 67–84. <https://doi.org/10.1002/jcaf.22758>
16. Bauer, T. D., Hillison, S. M., & Mokhtar, A. (2025). The influence of client incivility and coping strategies on audit professionals' judgments. *Contemporary Accounting Research*, 42(3), 2062–2089. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.13059>
17. Magley, V. J., Kabat-Farr, D., Malcore, M. A., & Walsh, B. M. (2026). Workplace incivility. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 13, 337–361. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-020924-072249>
18. Zouari-Hadiji, R., & Mroua, W. (2026). Audit and financial communication quality: The moderating role of internal governance mechanisms. *EuroMed Journal of Business*, 21(2), 551–588. <https://doi.org/10.1108/EMJB-09-2024-0238>